"شوێنەواری گوتاری زانستی لەزمانی کوردی دا"

مراد ئەعزەمی

پانتاجیاوازەکانی زانست، لەگەڵ برەوئەستاندن ولق وپۆهاویشتن بەدرێژایی مێژووی خۆیان، بوونەتەخاوەنی گۆتارێکی سەربەخۆوتایبەتی کەئەمەشیان دواجارلقێکی لەواژەتایبەتەکانی لێ کەوتۆتەوەکەبەزانستی تێرمینۆلۆژی (زاراوەناسی)ناودێرکراوە. تێرمەکانی ئەم پانتاجیاوازانە، بەچەن شێوەدەکاردەکرێن، کەلەمانەجاری واهەیەتێرمێک لەگەڵ گوتاری زمانی نازانستی هاوبەش بێت، بەڵام هەرئەم واژەئاشنایەکەهاتە ناوچوارچێوەی تێرمینۆلۆژیای پانتایەکی زانستی، کارکردوکاراکتێری گۆڕانکاری بەسەردادێت ودەبێتەخاوەنی دەلالەتی تایبەت ونوێی پێوەندی داربەم پانتازانستییە.

بۆنمونە:

واژەی "Narcissus"دەلالەتی سەرەکی بۆگوڵەنێرگزە، کەچی هەرئەم واژەیەکە دەگوازرێتەوەبۆناو تێرمینۆلۆژیای دەروونناسی، پێناسەی گۆڕانکاری بەسەردادێ ودەبێتەتێرمێک بۆناودێرکردنی ئەوتاقمەی باری دەروونیان تەواونیەونەخۆشن وبەتووندی شەیدای خۆیانن.واتاتووشی نەخۆشی دەروونی(Narcissm)هاتوونە.

جاری واش هەیەکەواژەیەکی تایبەت، ئەگەرچی لەسەرینچاوەڕاوەک واژەیەکی گشتی(نەک تێرمی پانتایەکی زانستی)دەکارکراوە، بەڵام بەدرێژایی مێژوو، وردەوردەتەواولەزمانی باوونازانستی دابڕاوەو دەلالەتەنازانستی وئاخافتنەکەی خۆی دۆڕاندووەوئەوەی پێیەوەماوەتەوە هەرکارکردی زانستیی ئەمەلەچوارچێوەی زاراوەناسی زانستێکی تایبەت داوبەس.

بۆنموونە:

واژەی(Cardio)کەلەزمانی لاتینی کۆن دابەمانای(دڵ)کارکردی هەبووە، کەچی ئێستاهەربەتەنیالەگوتاری زانستی پزشکی داولەتێرمینۆلۆژیای ئەم زانستەداووەک پێشگرێک کەدەلالەت دەکاتەسەر(دڵ)دەکاردەکرێ ولەگوتاری نازانستی دا، واژەی (Heart)جێی گرتۆتەوە.

ئەم جۆرەواژانە، بەرەبەرەلەتەواوی گوتارەکان دەسڕدرێنەوەو ون دەبن، جگەلەقەوارەی ئەوزانستە تایبەتەی کەواژەگۆرینەکە بۆوەتە تێرم وزاراوەی تایبەتی ئەم. ئەم واژانەبەم ئاڵ وگۆڕانەی بەسەریان دادێ وبەم کاراکتێرەتایبەتانەی دەیان درێتێ، وەک(marker)ونیشانەیەک خۆدەنوێنن، واتالەهەرجێگایەک دائەم واژەیەوەبەرچاوبکەوێ، دەکرێ دەقەکەسەربەوپانتازانستیەتایبەتەبێتەئەژمارکەواژەکەتێرمی ناوئەو گوتارە. یان لانی کەم نیشان دەری کارکردی بەهێزی زانستەتایبەتەکەیەلەناوئەوکۆمەڵگایەی کەگوتارەکەی دەکارکردووەودەقەکەی خوڵقاندووە.

****

لەم وتارەدادوو واژەدێنەبەرباس کەوەک دووتێرمی تایبەتی لەناودووپانتای زمانی زانستێکی تایبەت داکارکردیان هەیەولەزمانی نازانستی دابڕاون وسڕدراونەتەوە. هەڵبەت ئەم باسە، هەرلەحوکمی دەسپێک ورووژێنەری لێکدانەوەوتۆژینەوەیەکی هەراوتردێتەئەژماروبەس.

<u>11یەک: ***" میزنای"***</u>

ئەم واژەیەلەپانتای زمانی فارسی ئەمڕۆکەدا، لـەئاقاری زمـانی ئاخـافتن ونازانـستی داحـزووری نیەوهەرلـەپانتای تێرمینۆلۆژیای زانستیی پزشکی(طب) داکارکردی هەیەوبەس.
ئەم واژەیە، لێک دراوەی دووبەشە:

(میز+نای)

بەشی دووهـەمی ئـەم لێکدراوەیـە، واتـا(نـای)لـەپانتـای زمـانی فارسـی هاوچـاخ دا، ئیرجـاعی راستەوخۆی هەیەبۆ:
"هەرجۆرەمەجرایەکی تەنگ وهەردووسەرئاوەڵابۆتێپەڕینی ئاووهەواوهەرشتێ لەم جۆرە."
بەڵام بەشی یەکەم، واتا(میز)، ئێستاتەواولەوکارکردەی لەم لێکدراوەیەداهەیەتی سڕدراوەتـەوە، باسەرەتاسەرنج بدەینەمانای ئەم واژەلێکدراوەیە، لەچەن سەرچاوەدا:
وشەدانی دێهخودا:
"میزەنای=حالب"
وشەدانی پزشکی دۆرلەند:
لەم وشەدانەدا، لەبەرامبەرتێرمی (ureter) دائاواهاتووە:
"میزنای–حالب– ئەوئەندامەی لەگورچیلەوەبۆموسڵدان کێشراوەومیزی لەگورچیلەوەبۆ موسڵدان دەبا."
بەڵام، لەبەرامبەرواژەی (میز) دا، وشەدانی دێهخودادەنووسێ:
"میز=بول– شاش–(لەسەرچاوەی میزیدن، بەواتای شاشیدن)"
بۆنموونەونیشان دانی کارکردی عەینـی ئـەم واژەیـە، دەسـتەوداوێنـی چـەن دەقـی کـۆنی شـێعری دەبیتەوە:

تونمیگفتی کەدرجام شراب
دیومی میزدشتابان ناشتاب (مولوی)

کسی کزمرگ نندیشدنەازکشتن بپرهیزد
زبیم وهیبت شمشیراوبراسب خون میزد (فرخی)

بەڵام هیچ نموونەیەک لەزمانی ئاخافتنی رۆژانەناهێنێتەوە، لەبەرئەوەی کارکردی نەماوەتەوە.
هەرئەم واژەیەلە وشەدانی هەنبانەبۆرینەدائاواهاتووە:
"میز=شاش، ادرار
میزەڕۆ=مجرای ادرار"

ئەم واژەیە، لەفارسی هاوچاخ دا، چ لەگوتاری زمای ئاخـافتن داوچ لـەزمـانی ئـەدەبی دا، ئـەم دەلالـەتەی تەواولێ زەوت کراوەودەلالـەتی دووهەم ونوێی(واتائـــەوچوارپایـــەیـــەی شـــتی لـەسـەردادەنـێن) – ی بۆمـاوەتـەوە. بـەڵام لـەچوارچێوەی گوتـاری زانـستی پزشکی دا، وەک تێرمێک، دەلالـەتی کۆنی خۆی پاراستووەوبەماناسەرەکیەکەی خۆی(واتاپێشاو)ماوەتەوە.
ئەم تێرمەتەواوزانستیانەی سەربەزاراوەناسی پزشکی لەفارسی دا، لەپانتای زمانی کوردیش دا، هەربەم دەلالـەتەزانستیانە، تەنانەت لەپانتـای زمـانی ئاخـافتن ونازانـستیش دا، دەکاردەکرێ.
واتا، ئەگەرکووبۆنموونە، گـوزارەیـەک لـەجـۆری گـوزارەی ژێـرەوە، ئاراسـتەی کـوردی بێژێـک وفارسی بێژێکیش بکرێ:
(واژەی میزنای لێکدەوەو واتای بەشەکانی روون کەرەوە.)

فارسی بێژ، لەمانای دووهەم(نای) دا نامێنێتەوەولێکی دەداتەوە، بەڵام لەمانای بەشی یەکەم(میز) دادەمێنێتەوە، لەبەرئەوەی لەناوگوتارێکی زمانی وا دا هەڵدەسوورێ کەئەم واژەیە هەرخاوەنی یەک دەلالەتە، ئەویش مەدلوولی چوارپایەگۆرینەکە، کەلەگەڵ دالی(نای) هیچ دەلالەتێکی ئاشناوئیرجاعێکی عەینی بۆسازنابێ. مەگەرلەیەک باروودۆخ داو، ئەویش گوازتنەوەی ئەم واژەیەولێکدراوەکەیەتی بۆپانتای زاراوەناسی پزشکی(طب).

بەڵام کوردی بێژەکە، تەنانەت ئەگەرکووئاگاداری زانستی پزشکی وتێرمەکانیشی نەبێ، بەسانایی هەردووبەش لێک دەداتەوەونامێنێتەوە، لەبەرئەوەی لەچوارچێوەی زمانی ئاخافتنی دا، واژەی(میز) هەرێک ئەودەلالەتەی هەیەکەئەم دەستە واژەیەقامکی بۆرادەدێرێ .

لێرەدادەتوانین بگەین بەم ئاکامە کە، ئەم واژەیەبەم کارکردووکاراکتێرەوە، بۆی هەیەشوێن پێیک بیت بۆئەم دەرئەنجامانە:

A1. زمانی کوردی هاوچەرخ وزمانی رەسەنی فارسی کۆن، خاوەنی یەک سەرچاوەن.

B. زمانی کوردی لەقۆناغێکی مێژووی خۆی دا، خاوەنی گوتاری زانستی بووەوشوێنی داناوەتەسەرزاراوەناسی زانستێکی تایبەت وەک پزشکی(طب).

*****************888888

یەکێک لەوزمانەکۆنینانەی شوێنێکی بەرچاوی لەزاراوەناسی زانستێکی تایبەت وەک پزشکی داهەیە، زمانی لاتینی کۆنە. زۆربەی تێرمەکانی ئەم زانستە ریشەی لەهەناوی ئەم زمانەدایە. بۆنموونە، واژەی داهاتوو کەدووهەم واژەی مەبەستی ئەم وتارەشە :

<u>دوو: *" Spleen"*</u>

ئەم واژەیە ریشەی لەهەناوی زمانی لاتینی کۆن دا داکوتاوەو، دواجارلەزمانی ئینگلیزیش دابۆتە خاوەنی دەلالەتی تایبەتی خۆی. واژەدانی ئینگلیزی–فارسی (حییم) لەبەرانبەرئەم واژەیەدادەنووسێ:

"spleen =طحال، کج خلقی"

ئەم واژەیە، هەربەم شێوەیە بەڵام بەتاقە یەک دەلالەتەوە، گوازتراوەتەوەپانتای تێروێنۆلۆژیای پزشکی وئیرجاعی بۆ(طحال)– دوبەس. واژەدانی زانستی (دۆرلەند)سەبارەت بەم واژەیە دەنووسێ:

"spleen = طحال – سپرز– ئەندامێکی درشتی شێوەغودەکەلەلای چۆپی سەرووی ورگەکان لەناوزگ دا ولەژێربەشی نزیک لەدڵی مەعیدەدایە."

کەلەم واتایانەدا(طحال) واژەیەکی عەرەبیە و،بۆ هاوتایەکەی لەفارسی دا،لەواژەدانەکان دا(بۆنموونە دێهخودا)،(سپرز) یان داناوە.

لەکوردی داوەک هەنبانەبۆرینەش هێناویەتی، دوو واژەبۆناودێرکردنی ئەم ئەندامەکارکردی هەیە: (ددان خۆشک – سپڵ).واژەی یەکەم ، بۆوەی دەبی ئانالیزکرێتەوە، لەبەرئەوەی لێکدراوەی دوو واژەیە:

(ددان + خۆشک)

بەئاشکرادیارەئەم ناودێرکردنەدەگەرێتەوەبۆئەوتام وچێژەتایبەتەی ئەم پارچەگۆشتەهەیەتی.

www.dengekan.com

بەڵام دووهەم واژە(سپڵ) بەوسانایيەلێک نادرێتەوەوئانالیزهەڵناگرێ. ئاخرڕێگای ناسینی ئەم واژەیە، دۆزینەوەوگەڕانەوەبۆسەرچاوەکەیەتی. وەک دیمان بۆ ئەم لاوئەولاسەرچاوەکەی ناگاتەزمانی عەرەبی وفارسی. بەڵام بەیەکەم ئاوڕدانەوەبۆهاوتاکەی لەلاتین دا، هاورەگەزبوونەکەیان دەسەلمێ:

(س + پڵ)

(Pleen + S)

ئێستائەم پرسیارەدێتەگۆڕێ ، لەباری ئێتیۆلۆژیەوەکامەیان سەرچاوەی ئەوی ترەوکامە لەوی تروەرگیراوە؟
وەڵامی ئەم پرسیارەبەهەرلایەک دابدرێتەوە، لەومەبەستەی ئەم وتارەبەدوای وەیەدوورناکەوێتەوە، کارکردی بەربڵاوی دالی(سپڵ) بۆمەدلوولی (spleen) لەتەواوی بەشەکانی زانستی ونازانستی(وتەنانەت لەزمانی ئاخافتنی لادێی) کوردی دا، لەبەرامبەرهاوتای تەواوجیاوازی ئەم تێرمەلەپانتای دووزمانی فارسی وعەرەبی دا،لانی کەم سازێنەری ئەم دەلالەتەیەکە، گوتاری زمانی کوردی لەپاژێک لەمێژووی خۆی دا، یان خاوەنی گوتاری زانستیانەبووە یان لەگوتاری زانستیانەکەڵکی وەرگرتووە، بەلەونێک کەتێرمێکی تەواو زانستیانەی وەک (spleen) تائێستاش لەم پانتازمانیەداکارکردێکی بەربڵاوی هەیە.

****

ئەم دوو واژەیەولێدوانی ئەم وتارەلەسەریان، وەک بەرلەمەئاماژەی پێکرا، باسێکی سەرەتاییەوبۆی هەیەوەک دەسپێکێک بۆ لیکۆڵینەوەوتۆژینەوەی هەراوتروزانستیانەترسەبارەت بەدۆزینەوەوپشکنینەوەی واژەزانستیانەکانی پەتی کوردی ودۆزینەوەی پێوەندی مێژوویی ئەم زمانەلەگەڵ دەقەکانی تری زانست، بێتەئەژماروبەس.

گەلاوێژی– هەشتاووپێنج

سەرچاوەکان:

1. واژەدانی هەنبانەبۆرینە
2. " " دێهخودا
3. " " ئینگلیزی – فارسی حییم
4. " " " – " پزشکی Dorland

www.dengekan.com